

SOSYAL YÖNLERİ BAKIMINDAN MÜDERRİS ÂLİMLER: SEYDA MOLLA MUHAMMED AGİTOĞLU (ö. 2007) ÖRNEĞİ*

Nurullah AGİTOĞLU**

Öz

Hız. Peygamber (sas) Medine'ye hicret ettikten sonra, orada inşa edilen Mescid-i Nebevî, İslam dininin ilim ve irfan merkezi haline gelmiştir. İlk dönemlerden bu yana Müslümanlar, eğitim öğretim faaliyetlerine yoğunlaşmışlardır. Bu çerçevede cami ve mescidlerde sürdürülen ilim tedrisatının yanı sıra müstakil olarak kurulmuş medreseler de göze çarpmaktadır. Dinî ilimlerin tedrisatı neticesinde ülkemizde toplumu din konusunda aydınlatan ve toplumun ilmî ve kültürel seviyesinin yükseltilmesinde olumlu katkıları olan önemli din âlimleri yetişmiştir. Bunlardan biri de Seyyid Hasan Bilen (ö. 1997) hocanın temellerini attığı ve çok sayıda öğrenci yetiştirdiği medresesinde eğitim görüp kendisinden icazet almış önemli âlimlerden olan Molla Muhammed Agit(oğlu)'dur (ö. 2007). Merhum Molla Muhammed,

* Bu çalışma, 26-28 Ekim 2018 tarihlerinde düzenlenen "Üç Ülkenin Kavşağında Uluslararası Silopi Sempozyumu"nda yazar tarafından sözlü olarak sunulan tebliğin makale formatına getirilmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, nurullahagitoglu@gmail, orcid.org/0000-0002-4507-5300

Şırnak'a bağlı Geçitboyu köyünde İkinci Dünya savaşının son zamanlarında doğmuş, savaşın sebep olduğu kıtlık ve imkânsızlıkların hâkim olduğu bir devirde çocukluğunu yaşamaya başlamıştır. Irak ve Türkiye'nin değişik medreselerinde eğitim görmüş, ilmî icazetini aldıktan sonra köyünde, Şırnak Merkez'de, Siirt'te, Diyarbakır'da ve Silopi'de imam- hatiplik ve müderrislik görevini devam ettirmiştir. Dinî ilimlerdeki yetkinliğinin yanında tedrisat faaliyetlerini de vefatına kadar sürdürmüş ve sosyal yönüyle toplum üzerinde etkili olmuştur. Bu makalede, öğrencilerin yanı sıra cami cemaati ve topluma sevdirek dinî bilgi aktaran bir din âlimi olarak Molla Muhammed Agitoğlu'nun kısaca hayatı, ilmî şahsiyeti ve sosyal yönü üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Din, Medrese, Silopi, Molla Muhammed Agitoğlu.

From The Point Of View Of The Social Aspects:

The Example Of Seyda Molla Muhammed Agitoğlu (D. 2007)

Abstract

After the Prophet (P.B.U.H.) migrated to Medina, the Masjid al-Nabawi, built there, became the center of knowledge and wisdom of Islam. Since the early days, Muslims have focused on educational activities. In this context, as well as the science education in mosques, the madrasahs, which were established separately, stand out. As a result of the education of the religious sciences, important religious scholars who have contributed to raising the scientific and cultural level of society and educating the society about religion have been trained. Sayyid Hasan Bilen (d. 1997) is one of the important scholars received many students from the madrasah where he educated a large number of students. One of them, Molla Muhammad was born in the late time of the Second World War in the village of Geçitboyu in Şırnak, and began to experience his childhood in a period when the famine and impossibilities caused by the war prevailed. Iraq and Turkey have been trained in different madrasahs, in the village after receiving the diploma, in the center of Şırnak, Siirt, Diyarbakır and continued the Imam and müderris in Silopi task. In addition to his competence in religious sciences, he continued his teaching activities until his death and he had an impact on the society with his social aspect. In this paper, in addition to the students, the community of religion and society as a religious scholar transferring religious knowledge, Molla Muhammed Agitoğlu will briefly focus on his life, scientific personality and social aspect.

Keywords

Religion, Madrasah, Silopi, Molla Muhammed Agitoğlu.

Giriş

Kültür ve medeniyetlere bâriz vasıflarını kazandıran bazı temel unsurlar vardır. İslam kültür ve medeniyeti söz konusu olduğunda bu ayırıcı vasıf, şüphesiz ilim kavramıdır. Bu kavram, başka hiç bir kültürde İslam fikir tarihinde olduğu kadar belirleyici olmamıştır. İslam bir ilim dini ve onun vücuda getirdiği medeniyet bir ilim medeniyetidir.¹

Müslümanlar ilk dönemlerden bu yana ilmî faaliyetleri önemsemişlerdir. Kur'ân'ın araştırmayı, incelemeyi, çalışıp çabalamayı, çokça teşvik ettiği bilinen bir husustur.² Âlim ve mütefekkir adını almaya layık her Müslümanın başarmak istediği ilk şey, hakikati tespit etmektir.³

Dünya ve ahiret için ilmi rehber olarak kabul eden böyle bir dinin kaynağı olan Kur'ân, aynı zamanda bizzat birçok ilme kaynaklık etmiştir. İslam, akla ve onun bilgisine dayanan fitrî bir dindir. Çünkü bu din, itikat ve adetleri körü körüne taklit ile taassuba ve hurafelere saplanmayı reddetmiş ve hep ilerlemeyi emretmiştir. Nitekim Hz. Peygamber, hurafe ve taklide karşı mücadele etmiş, yalnız ilme ve fazilete sarılmış ve “Rabbim, ilmimi arttır, bize eşyanın hakikatlerini olduğu gibi göster.”⁴ yakarışı onun en önemli dualarından olmuştur.⁵

Hz. Peygamber'den sonra gerek sahâbe devri gerekse daha müteahhir dönemlerde ilim ve ilim müesseselerine verilen önem devam etmiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak çok sayıda âlim yetişmiştir.

Biz de bu çalışmada, Türkiye'de yetişmiş önemli bir medrese âliminin ilmî kişiliği yanında sosyal yönünü ele alacağız. Molla Muhammed Agitoğlu'nun kısaca hayatı, ilmî şahsiyeti ve sosyal yönünü değerlendirirken kullanacağımız bilgiler, onun ailesi, yakın çevresi ve talebeleri ile yapılmış röportajlara dayanmaktadır. Bu çalışmanın neticesinde medreselerde yetişmiş ve öğrenci yetiştirmiş din âlimlerinin sosyal yönlerini tespit edip değerlendirme imkânına kavuşma hedefindeyiz. Bu amaca matuf olarak çalışmayı, Molla Muhammed örneği üzerinden şekillendirme yoluna gideceğiz.

¹ Mehmet Aydın, “İslam'a Göre İlim”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (1986): 1.

² Örneğin bkz. el-Bakara, 2/269; Âl-i İmrân, 3/190; el-Alak, 96/1; Sâd, 38/29.

³ Aydın, “İslam'a Göre İlim”, 12.

⁴ Taha 20/114.

⁵ Cavit Sunar, “Dinin Temeli İlimdir”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (1963): 60.

Molla Muhammed ile ilgili bilgilere ve değerlendirmelere geçmeden evvel medrese ve medrese âlimleri olan seydalar hakkında bilgi vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

I. Medreseler ve Seydalar

Girişte İslam'ın ilme verdiği önem ve âlimlerin ilk dönemlerden itibaren gösterdikleri gayretlerden kısaca bahsettik. Okumaya ve ilme bu derece değer vermiş bir ilahi sistemin⁶ mensupları olan Müslümanlar, ilme imkân sağlayacak müesseseler kurmuştur. İlk emri 'oku'⁷ olan bu din, ilmi kurumsal ve sistemli bir yapıya kavuşturma amacıyla ilim yuvaları inşa etmeyi ihmal etmemiştir. Bu müessese veya ilim yuvalarına genelde 'medrese' ismi verilmiştir.

İslam âleminde hatta dünyada din ve insanlık için hizmet eden İslam medeniyetinin en önemli kurumlarından biri de medreselerdir. Bu eğitim yuvalarının kökeni hiç şüphesiz ki Hirâ, Dâr'ul-Erkâm ve Suffa'ya dayanmaktadır. Muhakkak ki Hirâ Medresesinin ilk muallimi Hz. Cebrail'dir. Hz. Peygamber de (sas) Yüce Allah'ın kendisini bir muallim olarak gönderdiğini ifade eder.⁸ Hz. Peygamber, Hirâ medresesinde ilk talimini görmüş ve daha sonra Dâru'l-Erkâm ve Medine'de inşa ettiği Mescid-i Nebevî'nin yanında bulunan Dâru-s Suffe Medreselerinde devam etmiştir.⁹

Bütün medreselerin aslı camidir. Hz. Peygamber zamanında başlayan, zamanla İslam âlemine yayılan cami ve mescitlerdeki ders halkaları, caminin yanında inşa edilen mekânlarda faaliyetini devam ettirmiştir. Mescid-i Nebevî'de Ashab-ı Suffe için inşa edilen yer bunun ilk örneğidir.¹⁰

Ashâb-ı Suffe'nin eğitim ve öğretim işleriyle bizzat ilgilenen Hz. Pey-

⁶ Bkz. M. Halil Çicek, *Şark Medreselerinin Serencâmı*, (İstanbul: Beyan Yay., 2009), s. 29.

⁷ Bkz. el-Alak, 96/1.

⁸ Bkz. İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *Sünen*, I-II, Tahk. Muhammed Fuad Abdülbaki, (Beyrut : Dâru'l-Fıkr, Trs.), Mukaddime 17.

⁹ Nizamettin Yakışık, "Dünden Bugüne Medreseler, Seydalar ve Medresemizin Eğitim Sistemi", *V. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri*, Mardin 2014, 112.

¹⁰ Muhammed Hamidullah, "Hz. Peygamber Zamanında Hadisin Tedvini", çeviren: Nafiz Danışman, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1955, cilt: IV, sayı: 3-4, ss. 1-7, s. 1; Muhammed Sadık Hamidi, "Doğu ve Güneydoğu Medreselerinin Mahiyeti ve Ders Müfredatının Islah Önerisi", *Uluslararası Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, I-II*, Muş Alparslan Üniversitesi, 05-07 Ekim 2012, Muş 2013, I, 313.

gamber, burada dersler vermiştir.¹¹ Ayrıca onlara yazı yazmayı ve Kur'an okumayı öğretmek üzere Ubâde b. Sâmî gibi hocalar tayin etmiştir. Ebû Hureyre, diğer sahâbilerin neden kendisi kadar hadis rivayet etmediklerini soranlara, Muhâcirler çarşıda ticaretle, Ensâr da malları ve mülkleriyle meşgulken Ehl-i Suffe'den biri olarak Resûlullah'ın yanından ayrılmadığını, diğer sahâbilerin bulunmadığı meclislere katılıp onların duymadığı hadisleri duyup ezberlediğini söylemiştir.¹² Onlar dinledikleri hadisleri diğer sahâbilere de naklederek ilmin yayılmasına önemli katkıda bulunuyorlardı. Hadislerdeki birçok sened silsilesinin birinci halkasını Ehl-i Suffe'ye mensup isimlerin teşkil etmesi bunun bir delilidir.¹³

İslâm tarihinde eğitim ve öğretim kurumlarının genel adı olan medreselerin tarihçesine bakıldığında, bazı kayıtlardan Hz. Peygamber döneminde Medine'de bu müessesenin temellerinin atıldığı söylenebilir. Resûlullah döneminde Medine'de Kur'an öğretiminin yapıldığı bir eve Dârü'l-Kurrâ adı verilmişti. Bu evin, medreselerin doğuşunda bir başlangıç olduğu ileri sürülmüştür. Ancak ilk bina edildiği günden itibaren bir eğitim ve öğretim kurumu olarak da görev yapan Mescid-i Nebevî'yi ve orada bulunan Suffe'yi medresenin ilk modeli olarak kabul etmek daha doğrudur. Mescidler (camiler) müstakil medrese binalarının inşasından sonra da eğitim yuvası işlevini sürdürmüştür.¹⁴

İlk medreselerin ne zaman inşa edildiği hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre ilk medreseler Belh ve Buharâ'da Budist viharaları (bilginin toplandığı yer) taklit edilerek yapılmıştır. Buhârâ adı da buradan gelmektedir. Ancak kaynaklarda medrese olarak anılan ilk eser, fakih ve muhaddis Ebû Bekir Ahmed b. İshak es-Sıbgî (ö. 342/954) tarafından Nişâbur'da kurulan Dârü's-Sünne'dir.¹⁵ Bu Dârü's-Sünne'de 1000

¹¹ M. Zübeyr Sıddikî, *Hadis Edebiyatı Tarihi*, Çev. Yusuf Ziya Kavakçı, (İstanbul: Yeni Zamanlar Yay., 2004), 55.

¹² Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-sabih*, I-VI, (Beyrut: Daru İbn Kesir, 1987), Buyû' 1.

¹³ Mustafa Baktır, "Suffe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (İstanbul: TDV Yay., 2009), XXXVII, 470.

¹⁴ Nebî Bozkurt, "Medrese", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (İstanbul: TDV Yay., 2003), XXVIII, 323-324.

¹⁵ Şemseddin Ebû Abdillâh ez-Zehbî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I-XXIII, (Beyrut: Müessesetu'r-risale, Trs.), XVII, 170.

kadar öğrencinin ders yapabildiği belirtilmiştir. İbn Hibbân da (ö. 354/965) Büst'te dışarıdan gelen talebelerin barınmasına imkân sağlayan ve kütüphanesi olan bir medrese kurmuştur.¹⁶

Zaman içerisinde varlıklarını devam ettiren medreseler,¹⁷ yaşadığımız coğrafyada da hep var olmuşlardır. Zira Müslümanlar bir şehri fethettiklerinde ilk iş olarak orada cami, medrese, zâviye inşa ederek tüccarları, din adamlarını buralara yerleştirmişlerdir.¹⁸

Günümüzde Türkiye'mizin Güneydoğu bölgesi medreseleri de devlete bağlı resmi bir kurum olmamalarına karşın toplumda kabul gören ve halktan aldığı destekle varlığını sürdüren yapılardır. Bir parçası oldukları eğitim-öğretim faaliyetlerinden herhangi bir ekonomik getiri beklentisi içerisinde olmadıkları ve yaşamlarının büyük bir kısmını söz konusu eğitim faaliyetlerine ayırdıkları göz önünde bulundurulursa, seydalar ve öğrenciler tarafından medreseye atfedilen amaçların daha çok dinî hassasiyetler üzerinden şekillendiği de anlaşılmaktadır.¹⁹

Güneydoğu medreseleri, Arap dili, Fıkıh, Tefsir, Mantık, Akâid, Hadis, Belagat gibi ilim dallarında eğitim veren resmi olmayan kurumlardır. Bu kurumlar gönüllülerce desteklenmiş ve varlıklarını günümüze kadar sürdürmüşlerdir. Bu medreseler, toplumsal birçok hastalık ve taşkınlığı doğrudan veya dolaylı olarak engellemişlerdir.²⁰

Medreseler denilince akla gelen en önemli kavramlardan biri de 'seyda' kavramıdır. Seyda kelimesi öncelikli olarak medrese sahibi ve icazetname verebilecek derecede büyük müderris olan din âlimleri veya büyük tarikat

¹⁶ Bozkurt, "Medrese", 324.

¹⁷ Medreselerin zaman içinde geriledikleri ve bazı eksikliklerinin ortaya çıktığı hususunda bazı önemli tespitler de yapılmıştır: "Düzenli bir şekilde işleyen ve toplum hayatında etkin rol oynayan medreselerin 16. yüzyıldan itibaren devamlı bir surette gerilediği ve bozulduğu görülmüştür. Eğitim- öğretim sistemi, bir toplumun yükselmesi veya alçalmasında en büyük faktör olduğundan medreselerin, evvelce eğitim, bilim ve kültür alanındaki çabalarının ciddiyeti ve yoğunluğu, devletin güçlenmesinde önemli bir amil olduğu gibi, çöküşü de Osmanlı toplumunun yıkımını hızlandırmıştır". Bkz. M. Şevki Aydın, "Medreselerin Gerileyiş Sebepleri Üzerine", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1987, sayı: 4, s. 321-336, s. 324.

¹⁸ Bkz. Bozkurt, "Medrese", 325.

¹⁹ Davut Işıkoğan, "Güneydoğu Medreselerinde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri: Mardin Örneği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53:2 (2012): 81.

²⁰ Muhammet Mesut Çakmak, "Seydayê Mele Mahmud Yuwacığı'nın Hayatı Ve İlmi Yönü", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com-* Sayı:XII, ss. 117-139, s. 118.

pirleri için kullanılan en saygın dinî-ilmî-manevî bir unvandır. Kitleler üzerinde en etkili manevî şahsiyetleri ifade eder.²¹ Dinî bilginin taşıyıcıları olan medrese âlimleri veya seydalar aynı zamanda toplumsal muhayyilede dinî hafızanın muhafızları olarak görülmüşlerdir.²²

Seydaların dini hayattaki yeri müderrislik, fetvalarıyla dini problemleri çözmek, barış ve arabuluculuk çalışmaları çerçevesinde şekillenmiştir.²³ Tarih boyunca dinî eğitim alanında hizmet veren mühim müesseseler olarak medreselerin gelişmesinde en önemli prototipler medrese âlimleri olmuştur. Seyda unvanı ile anılan bu zatlar dini hayatın canlılığında ve sosyal barışın tesisinde önemli roller oynamışlardır.²⁴

Seydalar yapıcı duruşları, örnek davranışları, samimi ahlakî yapıları ve kişilikli ilişkileriyle toplumun ihtiyacı olan örnek insan modelini sunmuşlar ve çoğu zaman toplumsal algının beklediği güveni vermişlerdir.²⁵ İlim ehli olarak peygamber varisi olmanın²⁶ gerektirdiği durumun farkında hareket etmeye çalışmışlardır.

Seydalar sadece tedrisat işi ile ilgilenmemiş ve medreseye kapanıp kalmamışlardır. Onlar aynı zamanda toplum üzerinde etkili birer kanaat önderi sayılmışlardır. Bu etkin rollerine dinî kimliklerinin elbette olumlu etkisi büyüktür. Zira dinî itibarın getirdiği roller toplumsal hayatta önemli yer işgal eder. Dinsel kurumların getirdiği itibarla toplumda var olan kanaat önderlerinin varlığı insanımız nazarında kıymetlidir. Doğu ve

²¹ Mehmet Yalar, “Seyda, Mela ve Feqilerin Bölgenin Dini ve Kültürel Hayatındaki Yeri”, *Uluslararası Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, I-II*, Muş Alparslan Üniversitesi, 05-07 Ekim 2012, Muş 2013, I, 460.

²² Abdusamet Kaya, “Medrese ve İlahiyat Fakültesinde Toplumsal Değişme ve Din İlişkisi Anlayışının Sosyolojik Açıdan Karşılaştırmalı Bir Analiz (Diyarbakır Resmî İmamlar Örneği)”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBArD)*, 15/30 (2017): 138.

²³ Yalar, s. 463-464.

²⁴ Recep Aslan, “Molla Halid Zengoki ve İlmî Kişiliği”, *Uluslararası Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, I-II*, Muş Alparslan Üniversitesi, 05-07 Ekim 2012, Muş 2013, II, 737; İsmetullah Sami, “Doğu Medreselerinde Eğitim-Öğretim –Çokreşî Örneği–”, *Uluslararası Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, I-II*, Muş Alparslan Üniversitesi, 05-07 Ekim 2012, Muş 2013, II, 159.

²⁵ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencâmı*, 162.

²⁶ Bkz. Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *Sünen*, I-V, Tahk. Ahmed Muhammed Şâkir vd., (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Trs.), İlim 19; Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as, *Sünen*, I-IV, (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Trs.), İlim, 1; İbn Mâce, Mukaddime 17.

Güneydoğu'da bu itibar ile kurumsallaşmış rol ve öznelere iyi birer örnek seydalardır.²⁷

Medrese eğitiminin ve seydaların faaliyetlerinin Cumhuriyet döneminde de devam ettiği önemli ilim merkezlerinden birisi Silopi bölgesidir.²⁸ Bu bölgede pek çok âlim yetişmiştir. Bu âlimler irşat faaliyetleri ve verdikleri fetvalarla halka yol göstermiştir. Eser telifinden daha ziyade genel olarak tedris ile meşgul olan bu ulema böylece talebelerin birinci el kaynaklara ulaşmasını temin etmişlerdir.²⁹

Silopi medresesi denilince akla gelen ilk isim şüphesiz Seyda Seyit Hasan'dır (ö. 1997). Onun temellerini attığı ve geliştirdiği medresesini bir okul kabul etmek gerekir. Seyda Seyit Hasan Okulu, yoğun bir eğitim öğretim faaliyeti³⁰ gerçekleştirerek topluma rehberlik eden önemli din âlimleri yetiştirmiştir.

Bölgede bu özelliklere sahip önemli bir din bilgini de Seyda Molla Muhammed Agitoğlu'dur. Merhum Molla Muhammed de, Seyit Hasan okulunun en önemli temsilcilerinden olup, yoğun ilmî faaliyetlerinin yanı sıra toplumsal saygınlığı, halk üzerindeki etkisi ve mesai mefhumu tanımayan din hizmeti bilinci ile öne çıkmıştır.

²⁷ Ejder Ulutaş, *Toplumsal Bir Tıp: Kanaat önderi*, (Doktora Tezi, SÜSBE, Konya 2015), 90.

²⁸ Silopi'nin şimdiki ilçe yerinin adı Giriktir. Girik tepecik anlamındadır. Cizre'nin bir köyü iken, 1960 yılında ilçe olmuştur. Silopi'nin kuzeyini kaplayan Cudi Dağı tam manasıyla bir tarihtir. Guti imparatorluğunun başkenti olan Bajarkard, Silopinin (Giriçölye) köyünün 5 Km güneydoğusunda bulunmakta idi. Cudi dağındaki heykeller Zaho Silopi dolaylarında çıkarılan heykeller hep Gutilerin izleridir. Cizrenin Kurtuluş köyü ile Şırnak'ın Kasrik Beldesi arasındaki Kızılsu ırmağı kenarında beyaz kayalara oyulmuş Kral-Kraliçe kabartmaları da Guti İmparatorluğunun izleridir. Silopi bölge olarak Guti, Babil, Med, Asur, Pers, Portlar, Sasaniler, İslam İmparatorluğu, Emeviler, Abbasiler, Eyyubiler. Zengiler, Artuklular ve Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Cudi dağındaki 6 adet Sanherip kabartması, Cizre hudutları içinde ise geminin durduğu yer şu anda Silopi sınırları tarafında kalmaktadır. Silopi bölümünde bulunan bu gemi yerinde 1 adet mescit kalıntısı, 3 sarnıç ve Hz. Nuh'un evinin temelleri bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz. <http://www.sirnakkulturturizm.gov.tr/TR-56425/silopi.html> Erişim: 25.10.2018

²⁹ Recep Özdirek, "Cumhuriyet Döneminde Şırnak Bölgesinde Yaşayan Âlimlerin Fıkıhla İlgili Eselerinin Değerlendirmesi", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu (14-16 Mayıs 2010)= International Şırnak and Its Vicinity Symposium (14-16 May 2010)*, 2010, s. 707-722, s. 707.

³⁰ Medreselerde öğretim faaliyetlerinin yanında, talebelerin şahsî olgunluk, âdâb-ı muaşeret, saygı, sevgi, ağırbaşlılık, ihtiyatlı olma vb. gibi güzel hasletleri yaşayarak elde ettiklerini de unutmamak gerekir.

II. Molla Muhammed Agitoğlu'nun Kısaca Hayatı ve İlmî Kişiliği

Molla Muhammed Agitoğlu, 1944 yılı Nisan ayında Şırnak merkez ilçesine bağlı Biryana (Geçitboyu) köyünde dünyaya gelmiştir. Babası yörede Hacıbeyra'nın bir kolu olan Bervarî aşireti ağası Agidê Sa'do'dur. Annesi Tayyan Bâlî aşiretinden Ömer oğlu Yusuf'un kızı Kumri Hanımdır.³¹ İkinci dünya savaşının son zamanlarında dünyaya gelmiş, savaşın sebep olduğu kıtlık ve imkânsızlıkların hâkim olduğu bir dönemde çocukluğunu yaşamaya başlamıştır.³² Molla Muhammed beş yaşlarındayken el yazması elifba cüzünün, köyün fahri imamı tarafından temin edilmesi ile okumaya başlamıştır. Daha sonra babası Agide Sa'do tarafından Zaho'ya götürülüp dönemin meşhur medrese hocası Molla Ahmed-i Kebir'in medresesinde eğitime başlamıştır.³³

Cizre ilçesinde bölgede oldukça büyük bir üne sahip olan Şeyh Seyda'nın³⁴ medresesine gelerek iki yıla yakın burada ders okumuştur. Sonra Misirî (Kurtuluş) köyünde M. Sadullah Basiskî hocanın medresesinde bir müddet kalmıştır. Daha sonra eski Şah (Çağlayan) köyünde M. Abdulhamit hocanın yanında devam etmiş ve akabinde Silopi'de medresesi olan Seyda Seyit Hasan'ın yanında öğrenimine devam etmiştir. Bu arada seydasının vatani görevi esnasında tekrar Irak'ın Zaho, Duhok, Beroşki, Benavya gibi yerleşim birimlerinde bulunan medreselerde kesintisiz olarak öğrenimini sürdürmüştür.³⁵

Vatani görevini bitiren seydası Seyit Hasan'ın Silopi'de tekrar ders vermeye başlaması ile sıralı kitaplarını küçük yaşta tamamlayarak icazetini almıştır.³⁶ Molla Muhammed, Silopi'de medresede eğitim gören ilk talebelerdendi. O dönemde medresede okuyanların gördükleri ilim ve aldıkları ders üzerinden maddi anlamda bir beklentileri yoktu. Molla Muhammed de

³¹ Şırnak Haber Gazetesi 20.10.2007 Tufan Yılmaz; Ahmet Zeki (Abdulselam) Agitoğlu, 1964-Şırnak.

³² Ahmet Zeki Agitoğlu, 1964-Şırnak.

³³ Ahmet Zeki Agitoğlu, 1964-Şırnak.

³⁴ Şeyh Seyda hakkında geniş bilgi için bkz. İbrahim Baz, *Şeyh Muhammed Said Seyda el-Cezeri ve Hâlidî-Seydâi Kolu*, (İstanbul: İlahiyat Yay., 2016), 31-110.

³⁵ Ahmet Zeki Agitoğlu, 1964-Şırnak; Abdülmecit Alkış, 1947-Şırnak.

³⁶ Şırnak Haber Gazetesi 20.10.2007 Tufan Yılmaz; Ahmet Zeki Agitoğlu, 1964-Şırnak

ders arkadaşları gibi ilim öğrenmek gayretindeydi.³⁷ Bu şekilde Silopi'deki Seyda Seyit Hasan okulunun en önemli temsilcilerinden biri olarak bu ilmî silsilenin devam etmesini sağlayanlardan biri olmuştur.

İlk görevine doğum yeri ve memleketi olan Biryana (Geçitboyu) köyünde başlamıştır. Köy imamlığı ve medrese müderrisliği yapmış, 1966 yılında Diyanet teşkilatında vekil imamlığa atanarak imam-hatip ve müderrislik görevini devam ettirmiştir. Daha sonra Şırnak Merkez, Siirt Merkez, Diyarbakır Merkez ve en son Silopi ilçesinde muhtelif camilerde görev yapmış; kesintisiz bir şekilde medresesinde aynı şevk ve gayret ile çalışmalarını sürdürerek birçok talebesini mezun etmiş icazetlerini vermiştir.³⁸ 2001 yılında Diyanetteki resmi görevinden emekli olduysa da ders vermeye devam etmiştir.³⁹

Merhum Molla Muhammed, hurafe ve din dışı hareketlerle sürekli bir mücadele içerisinde bulunmuştur. Dinin nasslarda emredildiği şekilde aklî ve naklî delillerle izah edilerek hayata hâkim kılınmasını sağlamaya çalışmıştır.⁴⁰

III. Sosyal Yönleriyle Molla Muhammed Agitoğlu

İlim okumaya ve öğrenmeye çok önem veren Molla Muhammed, oturduğu ve katıldığı tüm sohbetlerde özellikle yeni nesli okumaya ve dini öğrenmeye yönlendirmiştir. Ayrıca insanlara sevdirmek suretiyle aklî ve naklî delillerle izah ederek sade, berrak ve özüne uygun bir biçimde dinin hayata hâkim kılınmasını sağlamaya çalışmıştır.⁴¹

Molla Muhammed'in itibar görmesi ve düşüncelerinin kabul görmüş olmasının altında elbette onun halka verdiği değer ve bu yöndeki gayretleri ile onlara her anlamda yol göstermeye çalışması vardır.⁴²

³⁷ Hacı Olgun, 1956-Silopi; Abdurahman Yalman, 1944-Silopi; Guhdar Zeyrek, 1972-Şırnak.

³⁸ Ahmet Zeki Agitoğlu, 1964-Şırnak; Safiye Agitoğlu, 1944-Şırnak. Yetiştirdiği öğrencileri arasında Diyanet teşkilatı, akademi camiası ve telif işinde başta olmak üzere çok sayıda kişi bulunmaktadır.

³⁹ Yusuf Bulut, Silopi-1945; Ahmet Zeki Agitoğlu, 1964-Şırnak. Fetva, irşad ve tedrisat konusundaki uzmanlığı müsellemler olan merhum Molla Muhammed'in bu alandaki ilmî mirasını bugün de oğlu Molla Muhterem Agitoğlu Hoca Silopi'de kesintisiz olarak devam ettirmektedir.

⁴⁰ Sedat Zeyrek, 1970-Şırnak; Dindar Agitoğlu, 1970-Şırnak.

⁴¹ Sedat Zeyrek, 1970-Şırnak; Dindar Agitoğlu, 1970-Şırnak.

⁴² Fatma Agitoğlu, *Medresede Bir Ömür: Molla Muhammed Agitoğlu*, (Bitirme Ödevi, ŞÜİF, 2017 Danışman: Kasım Ertaş), 7.

Şırnak'ta görev yaptığı camilerde değişik vakitlerde vaazlar verir, kalabalık bir cemaat de onu dinlerdi. Bu vaazlarında ayet ve hadislerden temellendirme yaparak, konuyu asıl vermek istediği mesajlar olan içtimai meslelere getirirdi. Vaazlarında üç nokta üzerinde dururdu; Okumak, toplumun sorunları ve toplumun ilerlemesi... Molla Muhammed de her an toplum olarak ilerlememiz gerektiğini vaazlarında konu edinmiştir. Vaaz verirken insanlar dine karşı soğumaz, aksine dini daha iyi anlayıp daha iyi uygulamaya çalışırdı. Çünkü Molla Muhammed'in dini zorlaştırmadığı; hadisin gereği⁴³ kolaylaştırarak, müjdeleyerek ve nefret ettirmeden anlatma şeklindeki bir metot takip ettiği ifade edilmiştir.⁴⁴

Bütün yaşamı boyunca görev yaptığı yerlerde, gittiği seferlerde cömertliği, medeni cesareti, düzgün hitabeti, dini ilimlerdeki vukûfiyeti, sağlam hafızası ve uzmanlığı ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Aynı zamanda yörenin geleneksel aşiret yapısı içerisinde vukû bulan aşiret, köy ve mahalle kavgalarını çözüme bazen tek başına bazen de bir ekip kurarak belli bir plan dâhilinde hiç kimseden çekinmeden, tarafsız, objektif ve nebevî üsluba uygun olarak; sulh ve sükûnun sağlanması için üstün bir gayret sarf ederek sorunların çözülmesini sağlamıştır. Bu özelliklerinden dolayı halk nezdinde kendisine karşı derin bir saygı ve itibar meydana gelmiştir. Tarafsız, cesur ve objektif olması nedeniyle mahalli ve toplumsal sorunların çözümünde kendi teklifleri halk nezdinde sürekli kabul görmüştür.⁴⁵

Merhum Seyda,⁴⁶ din adamının görevinin sadece camide olmadığını, mabedin dışında da yapılması gereken birçok şey olduğu kanaatine sahipti. Özellikle çevredeki taziyeleri önemserdi. Hem taziyeye katılarak insanlara baş sağlığı diler, hem de taziyeye ortamını bir mektep olarak görüp mutlaka

⁴³ Bkz. Buhârî, İlim 11.

⁴⁴ Ahmet Zeki Agitoğlu, 1964-Şırnak; Sadık Çevik, 1967-Silopi; Hacı Olgun, Silopi-1956; Geniş bilgi için bkz. Fatma Agitoğlu, agt., s. 9.

⁴⁵ Abdülmecit Alkaş, 1947-Şırnak; Muhterem Agitoğlu, 1971-Şırnak; Guhdar Zeyrek, 1972-Şırnak; Sadık Çevik, 1967-Silopi; Hacı Olgun, 1956-Silopi; Abdulkadir Erzen, 1955-Silopi, Hâkim Zeyrek, 1964-Şırnak; Yusuf Bulut, 1945-Silopi; Mehmet Emin Atkan, 1970-Şırnak; Tahir Ökten, 1973-Silopi.

⁴⁶ Çalışma içinde zaman zaman Molla Muhammed Agitoğlu'nun ismi yerine 'Seyda' unvanı kullanılmıştır.

vaaz ve nasihatte bulunurdu. Vaazları etkili idi. Konuşması, kılık kıyafeti, ses tonu ve duruşu son derece etkili bir kişiliğe sahipti.⁴⁷

İlim talebesini çok sever ve onları her ortamda teşvik ve motive ederdi. Din görevlileri içinde de meslekî bakımdan tecrübesiz olanlara yakın ilgi gösterir, onlara medeni cesaretlerinin gelişmesi için imkân verilmesini sağlardı.⁴⁸

Merhum Seyda'nın ev halkıyla olan diyalogu ve ilişkisi, misafirlerine olan ilgisi adeta bir ders niteliğindedir. Seyda toplumsal olayların çözülmesinde büyük gayret ve çaba gösterirdi. İlmi firaset ve cesareti, ona olaylar karşısında dik durma ve haksızlığa boyun eğmemek gibi bir haslet kazandırmıştı. Haksızlık kimden ve nereden gelirse gelsin boyun eğmez ve sözünü esirgemezdi. İyilik ve barış elçisi timsali olan Seyda bölgede sevilen sayılan ender kişilerden biriydi.⁴⁹

Molla Muhammed'in asıl önem verdiği toplumun yapısıydı. Çünkü insanların kendi içinde barışık olmadığı huzursuzluğun kol gezdiği bir yerde namazı, orucu anlatmanın çok da bir anlamı olmadığı ve dinin sadece bunlardan ibaret olmadığını düşünüyordu.⁵⁰ Toplumsal sorunlar onun için mühimdi. İnsan yaşamı nasıl daha kolay hale getirilebilir, kardeşlik nasıl olur, hep beraber yaşamının güzelliği ve yolları nelerdir bu tür konuları ayet, hadis ve misallerle topluma anlatmaya çalışırdı. Bid'at ve hurafelerden, kaynaksız misallerden uzak durmaya çalışması da dikkat çekerdi.⁵¹

İnsanlar arasındaki anlaşmazlıklara gidermede çok önemli rol oynamıştır.⁵² Bu tür durumlarda özellikle tercih edilmesinde, kimseden çekinmeden, kimsenin hakkını yemeden hareket edebilmesi etkili olmuştur.⁵³ Ayrıca onun kendine has bir üslubu ve insanı ikna etme kabiliyeti vardı.⁵⁴

⁴⁷ Ahmet Özdemir 1976-Silopi.

⁴⁸ Ahmet Özdemir 1976-Silopi.

⁴⁹ Tahir Ökten, 1973-Silopi; Muhammed Tuncer (1983), Silopi.

⁵⁰ Hacı Olgun, 1956-Silopi; Mehmet (Kerevan) Özdemir, 1956-Silopi; Fatma Agitoğlu, agt., s. 9-10.

⁵¹ Abdülkadir Erzen, 1955-Silopi; Muhterem Agitoğlu, 1971-Şırnak; Hacı Olgun, 1956-Silopi; Fatma Agitoğlu, agt., s. 9-10.

⁵² Ahmet Zeki Agitoğlu, 1967-Şırnak; Abdülmecit Alkış, 1947-Şırnak; Yusuf Birlik, 1924-Şırnak; Şehmus Ülker, 1982; Fatma Agitoğlu, agt., s. 17-18.

⁵³ Abdülmecit Alkış, 1947-Şırnak; Ahmet Zeki Agitoğlu, 1964-Şırnak; Guhdar Zeyrek, 1972-Şırnak; Fatma Agitoğlu, agt., s. 18.

⁵⁴ Hacı Olgun, 1956-Silopi; Sadık Çevik, 1967-Silopi; Yusuf Birlik, 1924-Şırnak; Fatma Agi-

Zor zamanlarda insanlara moral vermeyi çok iyi bilen Seyda, özellikle taziyelerde cenaze sahiplerini ve yakınlarını vaaz ve nasihatleriyle teselli ederdi. Taziyelerin bölgede yaygın bir adet olduğu bilinir. Merhum Seyda, tanıdık olsun olmasın, haberi olur olmaz yanına birilerini alıp o taziyeye gider, baş sağlığı diler, duasını eder, vaazını verir, insanların acısını paylaşırdı.⁵⁵ Bu konuda daha duygusal olan kadınların da bu nasihatlerden mahrum kalmamasına özen gösterirdi. Herkese anlayacağı dilden ve seviyesine uygun bir üslupla hitap etmeye önem verirdi. Taziyeler insanlara bir şeyler anlatmak için de iyi bir zemindir. Onun hitabetinden dolayı herkes onu pür dikkat dinlerdi.⁵⁶

Seyda'nın girişkenliği, kendine has üslubu, dilinin fasih, belagatinin iyi olması, insanları tahlil edebilmesi ve ihtiyaçlarına göre konuşması, biraz da nüktedan olması onun farklı olmasını sağlayan özellikler olmuştur.⁵⁷

İmam-hatiplik görevine (resmi olarak) başladığı 18 yaşından itibaren ömrünün son gününe kadar aralıksız sürdürdüğü bu kutsal görevini zevkle sürdürmüş, yörede kanaat önderi sıfatı ile görev yapmış, kendi dönemi içerisinde bölgede özellikle dini anlamda yaşanan bütün olumlu gelişmelerde büyük rol oynayarak halkın takdirini kazanmıştır.⁵⁸

Sonuç

İslam medeniyetinin en önemli eğitim kurumlarından biri medreselerdir. Zaman içerisinde varlıklarını devam ettiren medreseler, yaşadığımız coğrafyada da hep var olmuşlardır. Bu medreseler, toplumsal birçok hastalık ve taşkınlığı doğrudan veya dolaylı olarak engellemişlerdir. Medreseler denilince akla gelen en önemli kavramlardan biri de 'seyda' kavramıdır.

Yaşadığı bölgede önemli bir din bilgini olan Seyda Molla Muhammed

toğlu, agt., s. 19.

⁵⁵ Hacı Olgun, Silopi-1956; Ahmet Özdemir, 1976-Silopi; Sadık Çevik, 1967-Silopi; Süleyman İnal, 1956-Şırnak.

⁵⁶ Ahmet Özdemir, 1976-Silopi; Hacı Olgun, 1956-Silopi; Mehmet Özdemir, 1956-Silopi; Geniş bilgi için bkz. Fatma Agitoğlu, agt., s. 16.

⁵⁷ Abdülmecit Alkış, 1947-Şırnak; Yusuf Birlik, 1924-Şırnak; Hacı Olgun, 1956-Silopi; Yusuf Bulut, 1943-Silopi; Fatma Agitoğlu, agt., s. 17.

⁵⁸ Sadık Çevik, 1967-Silopi; Yusuf Bulut, Silopi-1945; Abdurrahman Yalman, Silopi-1945; Hâkim Zeyrek, 1964-Şırnak; Ömer Çalış, 1944-Şırnak.

Agitoğlu yoğun ilmî faaliyetlerinin yanı sıra toplumsal saygınlığı, halk üzerindeki etkisi ve mesai mefhumu tanımayan din hizmeti bilinci ile öne çıkmıştır. İlim okumaya ve öğrenmeye çok önem veren Molla Muhammed, yeni nesli okumaya ve dini öğrenmeye yönlendirmiştir. Ayrıca bid'at ve hurafelerle sürekli bir mücadele içerisinde bulunarak, dini insanlara sevdirmiştir. Bütün yaşamı boyunca görev yaptığı yerlerde, medeni cesareti, düzgün hitabeti, dini ilimlerdeki vukûfiyeti, sağlam hafızası ve uzmanlığı ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Aynı zamanda yörede meydana gelen bazı toplumsal olayların bazen tek başına bazen de bir ekip kurarak belli bir plan dâhilinde hiç kimseden çekinmeden, tarafsız, objektif ve nebevî üsluba uygun olarak çözülmesini sağlamıştır. Bu özelliklerinden dolayı halk nezdinde kendisine karşı derin bir saygı ve itibar meydana gelmiştir. Merhum Seyda, din adamının görevinin sadece camide olmadığını, cami dışında da yapılması gereken çok şey olduğu kanaatindeydi.

Molla Muhammed'in girişkenliği, kendine has üslubu, dilinin fasih, belâgatının iyi olması, insanları tahlil edebilmesi ve ihtiyaçlarına göre konuşması, biraz da nüktedan olması onun farklı olmasını sağlayan özellikler olmuştur.

Kısacası merhum Seyda, cesareti, misafirperverliği, gençleri sevdirecek ilme okumaya teşvik etmesi, ibadetleri sevdirecek öğretmesi, genç din görevlilerini önemsemesi onları cesaretlendirmesi, etkili hitabeti, karizması, gerektiğinde esprili dil ve mizahı kullanması, çocuklara olan sevgisi ve onlara bir yetişkin gibi kıymet vermesi gibi vasıfları ile öne çıkmıştır.

Kaynakça

- Agitoğlu, Fatma. "Medresede Bir Ömür: Molla Muhammed Agitoğlu". Bitirme Ödevi, *ŞÜİF 2017 Danış: Kasım Ertaş*.
- Aslan, Recep. "Molla Halid Zengoki ve İlmî Kişiliği", *Uluslararası Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, I-II*, Muş Alparslan Üniversitesi, 05-07 Ekim 2012, Muş 2013.
- Aydın, Mehmet. "İslam'a Göre İlim", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (1986): 1-18.
- Aydın, M. Şevki. "Medreselerin Gerileyiş Sebepleri Üzerine", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (1987): 321-336.
- Baktır, Mustafa. "Suffe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. XXXVII, 470. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

- Baz, İbrahim. *Şeyh Muhammed Said Seyda el-Cezeri ve Hâlidî-Seydâî Kolu*, İstanbul: İlahiyat Yay., 2016.
- Bozkurt, Nebi. "Medrese", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. XXVI-II, 323. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-sabih*, I-VI, Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1987.
- Çakmak, Muhammet Mesut. "Seydayê Mele Mahmud Yuwacığı'nın Hayatı Ve İlmi Yönü", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com-* Sayı: XII, ss. 117-139, s. 118.
- Çiçek, M. Halil, *Şark Medreselerinin Serencâmı*, İstanbul: Beyan Yay., 2009.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as, *Sünen*, I-IV, Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî Trs.
- Hamidî, Muhammed Sadık, "Doğu ve Güneydoğu Medreselerinin Mahiyeti ve Ders Müfredatının İslah Önerisi", *Uluslararası Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, I-II, Muş Alparslan Üniversitesi, 05-07 Ekim 2012, Muş 2013, I, 313.
- Hamidullah, Muhammed, "Hz. Peygamber Zamanında Hadisin Tedvini", çeviren: Nafiz Danışman, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1955, cilt: IV, sayı: 3-4, s. 1-7.
- <http://www.sirnakkulturturizm.gov.tr/TR-56425/silopi.html> Erişim: 25.10.2018
- Işıkdoğan, Davut, "Güneydoğu Medreselerinde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri: Mardin Örneği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/2 (2012): 43-83.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *Sünen*, I-II, Tahk. Muhammed Fuad Abdulkâfi, Beyrut: Dâru'l-Fıkr, Trs.
- Kaya, Abdusamet. "Medrese ve İlahiyat Fakültesinde Toplumsal Değişme ve Din İlişkisi Anlayışının Sosyolojik Açıdan Karşılaştırmalı Bir Analiz (Diyarbakır Resmî İmamlar Örneği)", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBArD)*, 15/30 (2017): 127-144
- Özdirek, Recep, "Cumhuriyet Döneminde Şırnak Bölgesinde Yaşayan Âlimlerin Fıkıhla İlgili Eselerinin Değerlendirmesi", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu* 2010, s. 707-722.
- Sami, İsmetullah, "Doğu Medreselerinde Eğitim-Öğretim -Çokreşi Örneği-", *Uluslararası Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, I-II, Muş Alparslan Üniversitesi, 05-07 Ekim 2012, Muş 2013.
- Sıddîkî, M. Zübeyr, *Hadis Edebiyatı Taribi*, Çev. Yusuf Ziya Kavakçı, İstanbul: Yeni Zamanlar Yay., 2004.
- Sunar, Cavit, "Dinin Temeli İlimdir", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1963, cilt: XI, s. 55-60, s. 60.

- Şırnak Haber Gazetesi 20.10.2007 Tufan Yılmaz.
Tirmizi, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *Sünen*, I-V, Tahk. Ahmed Muhammed Şâkir vd., Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Trs.
Ulutaş, Ejder. "Toplumsal Bir Tip: Kanaat önderi". (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, 2015.
Yakışık, Nizamettin, "Dünden Bugüne Medreseler, Seydalar ve Medresemizin Eğitim Sistemi", *V. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri*, Mardin 2014, s. 112.
Yalar, Mehmet, "Seyda, Mela ve Feqilerin Bölgenin Dini ve Kültürel Hayatındaki Yeri", *Uluslararası Medrese Gelenegi ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, I-II, Muş Alparslan Üniversitesi, 05-07 Ekim 2012, Muş 2013, I, 460.
Zehebî, Şemseddin Ebû Abdillâh, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I-XXIII, Beyrut: Müessesetu'r-risale,, Trs.

Kaynak Kişiler

- Abdulkadir Erzen, 1955-Silopi.
Abdurahman Yalman, 1944-Silopi.
Abdülmecit Alkış, 1947-Şırnak.
Ahmet Özdemir, 1976-Şırnak.
Ahmet Zeki Agitoğlu, 1964-Şırnak.
Dindar Agitoğlu, 1970-Şırnak.
Guhdar Zeyrek, 1972-Şırnak.
Hacı Olgun, 1956-Silopi.
Hâkim Zeyrek, 1964-Şırnak.
Mehmet (Kerevan) Özdemir, 1956-Silopi.
Mehmet Emin Atkan, 1970-Şırnak.
Muhammed Tuncer, 1983-Silopi.
Muhterem Agitoğlu, 1971-Şırnak.
Ömer Çalış, 1944-Şırnak.
Sadık Çevik, 1967-Silopi.
Safiye Agitoğlu, 1944-Şırnak.
Sedat Zeyrek, 1970-Şırnak.
Süleyman İnal, 1956-Şırnak.
Şehmus Ülker, 1982-Silopi.
Tahir Ökten, 1973-Silopi.
Yusuf Birlik, 1924-Şırnak.
Yusuf Bulut, 1945-Silopi.